

Štěpánek, Václav

XIII. sjezd SKJ a Kosovo

In: Štěpánek, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo : kosovská otázka ve 20. století*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2011, pp. 337-343

ISBN 9788021054769

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124181>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

XIII. sjezd SKJ a Kosovo

Při vědomí všech problémů, které kosovská otázka nově uváděla do celého jugoslávského společenství, samozřejmě nepřekvapí, že Kosovu byla věnována také značná část jednání na předposledním, XIII. sjezdu SKJ, který se konal 25.-28. června 1986. Politický život jugoslávské federace se již od případu Martinović odvíjel pod stálým tlakem kosovské otázky. Předseda ÚV SKJ v letech 1987-1988 Boško Krunic v pozdějším rozhovoru dokonce tvrdil, že „s postupujícím časem se jediné zasedání nevyhnu- lo řešení kosovské otázky a nebylo ani dne, kdy by kosovské téma netížilo víceméně všechna jugoslávská vedení, zejména ÚV SKJ.“¹⁰¹¹ Kongres přijal dokument typicky složitěho jména, nazvaný *Úkoly SK na dalším uskutečňování politické platformy pro akci SKJ při rozvoji socialistické samosprávy, bratrství, jednoty a pospolitosti v SAO Kosovo*, který již svým titulem aludoval na to, že je pokračováním a upřesněním *Platformy* z roku 1981. *Platformy*, jejíž závěry se, jak materiál hned na počátku konstatuje, v uplynulých pěti letech neuskutečňovaly s potřebnou „důsledností a rozhodností“, v důsledku čehož „iredenda není rozbita“ a její „ilegální organizování a kontrarevoluční působení“ i dále neztenčenou měrou pokračuje. Dokument dokonce připouští i to, že ekonomické programy přijaté v roce 1981 v podstatě zkrachovaly, byť tuto skutečnost konstatuje v zaobalených frázích. Podobně také přiznává, že pokračuje jak vystěhovávání Srbů a Černohorců, tak útoky na majetek v osobním i ve státním (společenském) vlastnictví a že bezpečnostní situace na Kosovu *en bloc* není dobrá. Z materiálu je tedy víceméně zřejmé, že se v autonomii od roku 1981 nepodařilo učinit prakticky nic. Působení „albánského nacionalismu a iredentismu“ závěry dokonce označují za hrozbu stability, míru a bezpečnosti jak na Balkáně, tak v Evropě!

Sjezd tedy jugoslávským komunistům, zejména ovšem kosovským, ukládá, v duchu typických komunistických prohlášení, připravit „akci“ k zastavení vysídlování, umožnění návratu těm vysídlelcům, kteří o to mají zájem a vytvoření podmínek pro angažování odborníků z celé země, „kteří by chtěli na Kosovu žít a pracovat.“¹⁰¹² Takových lidí ovšem bylo minimum. I podniky, které měly na Kosovu své dceřiné pobočky, často nedokázaly, ani za cenu mimořádných finančních přemíí, přesvědčit své

1011 BOAROV, Dimitrije: *Svjedoci raspada - Boško Krunic: Neprestajanje Miloševićeve Srbije na ravnopravnost u Jugoslaviji* (Rozhovor s B. Krunicem). <http://www.slobodnaevropa.org/Content/Article/1045350.html>.

1012 13. kongres SKJ: *Dokumenty: Referat, Rezolucije, Statut SKJ, Završna Riječ, Sastav Organa SKJ (25. - 28. jun 1986)*. Beograd 1986. Citováno podle *Jugoslavija 1918-1988*, s. 1285-1288.

odborníky k tomu, aby na Kosovu byt jen jistou dobu působili. Většinou se proto musely uchýlit k vysílání specialistů na krátké týdenní či dvoutýdenní turnusy. I tak ovšem snahy o ekonomickou sanaci podniků narážely na překážky a odmítání.

Sjezdové závěry také musely konstatovat, že „*nacionalistickou propagandou*“ je nejvíce infikovaná mladá kosovsko-albánská generace. Hovoří tedy o tom, že je na ni nutno „*ideově-politicky působit*“. Co konkrétně si po tímto návrhem představit ovšem již zpráva nespécifikuje. Sjezdové závěry také doporučují „*pokrokovým silám*“ na Kosovu působit ve smyslu plánovaného rodičovství, které by mělo zamezit nezvladatelné demografické explozi a z ní vyplývajících ekonomických problémů. Návozy, jak toho dosáhnout, samotný materiál ani jeho pozdější rozpracování nepodává. Šlo spíše pouze o konstataci toho, že SKJ o této skutečnosti ví. Podniknout jakékoli administrativní kroky v tomto směru bylo v mezietnickicky vypjaté situaci, jež na Kosovu panovala, prakticky nemožné.

Nejdůležitější závěry sjezdového materiálu směřovaly k omezování vysídlování Srbů a Černohorců, protože i federálnímu vedení bylo jasné, že tento problém nejvíce přizivuje nacionalistické vášně a je tedy nejnebezpečnějším zdrojem napětí. Největší odpovědnost za stav mezietnických vztahů tentokrát již sjezd cele klade na bedra „*albánské národnosti, jež na Kosovu činí většinu*“. „*Kosovští komunisté,*“ nařizuje usnesení v této souvislosti složitým administrativním jazykem, jsou povinni přijmout „*ekonomická, politická a zákonná opatření, která efektivněji zmenší nebezpečí uskutečnění cílů albánského nacionalismu vyčistit Kosovo od Srbů, Černohorců a příslušníků dalších národů a národností*“. Přitom ale materiály zdůrazňují, že vystěhovávání Srbů a Černohorců je problémem celého jugoslávského společenství. Zároveň s tím tato nová platforma SKJ pochopitelně vidí i nutnost vyhrotit boj proti srbským, černohorským a nově také makedonským nacionalistům, „*kteří jsou sklonni ztotožňovat albánské nacionalisty s celou albánskou národností na Kosovu a v západní Makedonii...*“¹⁰¹³

Změny v kosovském vedení

V souvislosti se sjezdem a kandidaturou do předsednictva ÚV SKJ a dalších nejvyšších stranických grémií došlo na Kosovou k pozoruhodné politické „*diferenciaci*“, jak byly tehdy v komunistickém žargonu označovány důležité vnitrostranické zvraty. Někteří zasloužilí členové bývalého nejvyššího komunistického vedení z autonomie, a to jak oblastního, tak srbského a jugoslávského, totiž při předsjezdových jednáních nebyli do funkcí znovu nominováni. Patřil mezi ně především Fadil Hoxha.

¹⁰¹³ 17. kongres SKJ: Dokumenti: Referat, Rezolucije, Statut SKJ, Završna Riječ, Sastav Organa SKJ (25. - 28. jun 1986. Beograd 1986. Citováno podle *Jugoslavija 1918-1988*, s. 1284-1288.

Muž, bez něhož se od roku 1944 na Kosovu neobešlo žádné politické grémium. Politik, náležející ke gardě válečných veteránů a bývalých blízkých spolupracovníků J. Broze Tita, který byl v 70. letech neopominutelnou postavou nejužšího jugoslávského politického vedení a přežil i politickou normalizaci po roce 1981. K dalším „opomenutým“ patřili Iliaz Kurteshi, Ilija Vakić, Ymer Pula, akademik Hajredin Hoxha či bývalý kosovský ministr vnitra Xhevdet Hamza. Ze starých kosovských komunistů se do nového vedení SKJ dostali díky šikovné manipulaci skupiny mladších kádrů seskupených kolem Azema Vllasiho pouze Ali Shukriu, Sinan Hasani (který navíc koncem května 1986 nastoupil do funkce předsedy jugoslávského prezidia) a Kolë Shiroka. Nový OV SKK zvolil do svého čela tehdy osmatřicetiletého Azema Vllasiho, do vedení OV se dostal také mladší srbský kádr Svetislav Dolašević. Všechno to byli muži, kteří byli, na rozdíl od Fadila Hoxhy či Ymera Puly, s nimiž se již od dob Prizrenského procesu táhla neoficiální podezření z nedůsledného boje proti „albánskému iredentismu“, známí svými poměrně značně nekompromisními postoji vůči nacionalismu. Zatímco ostatní „neúspěšní“ kandidáti do nejvyšších jugoslávských stranických grémií zůstali alespoň v oblastním výboru SKK, Fadilovi Hoxhovi již zanedlouho zlomila politický vaz jeho rádobý žertovná poznámka učiněná v souvislosti se zprávami o znásilňování srbských žen. Signifikantní bylo, že „nenominovaní“ staří kosovští funkcionáři se tuto skutečnost dozvěděli až na samotném volebním zasedání OV SKK z nominačního referátu mladého tajemníka OV Bajrama Selaniho, k němuž prakticky nebyla diskuse.¹⁰¹⁴ Nejmocnějším mužem Kosova se tak bez velkého boje stal Azem Vllasi, jugoslávsky orientovaný politik, jenž politicky vyrůstal pod přímým dohledem J. Broze Tita.

Politický vzestup Slobodana Miloševiče

S nominací na 13. sjezd a následný kongres srbských komunistů souvisí také mocenský vzestup do té doby málo známého srbského politika Slobodana Miloševiče. Prvním mužem SK Srbska, a tedy vlastně i prvním mužem srbské politické scény byl od roku 1984 Ivan Stambolić (1936–2000), který do vysoké politiky aktivně vstoupil v druhé polovině 70. let. V roce 1984 odešel po deseti letech strávených v Prezidiu SFRJ do politického důchodu jeho strýc a do té doby nejvlivnější srbský politik Petar Stambolić, na vedlejší koleji se ocitl i Dragoslav Marković, který sice v letech 1983–1984 zastával funkci předsedy ÚV SK Jugoslávie, avšak do samotného předsednictva ÚV byl rok před tím zvolen až napodruhé a za značného odporu jak ostatních jugoslávských republik, tak především komunistického vedení srbských autonomních oblastí.

¹⁰¹⁴ ZANGA, Louis: *The new strong Men of Kosovo*. RFE Research. RAD Background Report/77 (Yugoslavia) 31. May 1986. <http://www.osaarchivum.org/files/holdings/300/8/3/text/4-3-68.shtml>.

Kritika z mimosrbských oblastí Jugoslávie, které musel Marković čelit kvůli svým aktivitám směřujícím k centralizačním ústavním změnám, jen pomohla I. Stambolićovi upevnit své postavení. Stambolić se tak stal prvním srbským komunistickým lídrem, který si politické ostruhy nevy-sloužil v období partyzánských bojů, a jehož politická kariéra nebyla vá-zána na válečné zásluhy a přátelství. Politický proud, který představoval Ivan Stambolić, mnozí označovali jako proud technokratický, orienta-vaný zejména na rozvoj a ekonomický vzestup Srbska. Vedle Stamboliće byl v tomto politickém proudu, vzešlém z managementu jednoho z nejsilněj-ších srbských státních podniků – firmy Tehnogas, zabývající se výrobou technických plynů – výraznou osobou jeho mladší přítel a politický sou-putník Slobodan Milošević.¹⁰¹⁵

Ivan Stambolić se ale vzhledem k sílícím nacionalistickým protestům v souvislosti s Kosovem postupně dostal, podobně jako později, jak trefně upozorňuje historik Dejan Jović,¹⁰¹⁶ Milan Kučan ve Slovinsku a Stipe Šušvar v Charvátsku, do pro něho pouze těžce řešitelné situace – buďto se postavit do čela hnutí nespokojených a stát se tak v rámci jugoslávského politického systému jakýmsi poloopozičním politickým faktorem, nebo využít maximální možné represe a vymýtít hrubou silou zdroje sil, ohro-žujících stabilitu systému.¹⁰¹⁷ Vzhledem k tomu, že první nebyl ochoten

1015 Milošević se narodil 20. srpna 1941 v Požarevci. Na jeho politický vzestup měla mi-mořádný vliv jeho manželka Mirjana Markovićová, s níž se seznámil ještě na gym-náziu. Vystudoval jako nejlepší student ročníku právnickou fakultu, na univerzitě pracoval také v čele ideologické sekce univerzitní organizace SKS. Zde také poznal Ivana Stamboliće, který ovšem studoval při zaměstnání, a stal se jeho důvěrným přítelem. Stambolić byl Miloševićovi mj. svědkem na svatbě. Jak Stambolić postu-poval po politickém žebříčku stále výš, táhl za sebou také Miloševiće. Milošević se stal v roce 1973 ředitelem státní firmy Tehnogas, kde předtím, od roku 1969, byl Stambolićovým náměstkem. V roce 1978 se stal ředitelem nejvýznamnějšího srbské-ho finančního ústavu – Beobanky – a v této funkci strávil také řadu měsíců na stá-žích v New Yorku a v Paříži. V té době měl pověst čestného, neúplatného a mrav-ně příkladného odborníka. Do ÚV SKS byl zvolen na 9. sjezdu SKS, jenž se konal ve dnech 27. – 29. května 1982. Ve funkci předsedy bělehradské stranické organizace vystřídal Ivana Stamboliće na jeho popud 7. března 1984. O Miloševićovi a jeho ka-riéře více viz např. DJUKIĆ, Slavoljub: *Između slave i anateme. Politička biografija Slobodana Miloševića*. Beograd 1994. O jeho vzestupu viz NIKOLIĆ, Kosta: *Kako je Slobodan Milošević izabran za vođu srpskih komunista*. Istorija 20. veka, 24 (2006), č. 1, s. 9–26, č. 2, s. 105–122.

1016 JOVIĆ, D.: *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon kriza i pad četvrte Jugoslavije*, s. 356.

1017 Předseda slovinských komunistů Milan Kučan se rozhodl na konci 80. let pro první variantu a tedy pro užší spolupráci s opozicí. Po rozpadu SKJ a následných prvních svobodných pluralitních volbách v dubnu 1990 se poté, co dokonce porazil kandidáta sjednocené opozice, stal předsedou slovinského prezidia! V roce 1992 pak byl zvolen prvním prezidentem samostatného slovinského státu a v této funkci setrval až do roku 2002. Předseda charvátských komunistů Stipe Šušvar se naopak snažil pro-sazovat konzervativní linii. Podobně jako Stambolić zpočátku podporoval mocenský vzestup Slobodana Miloševiće, v němž viděl schopného konzervativního komunistu, který bude sto zvládnout boj s liberalizačními tendencemi a nacionalismem. Jako

učinit z principiálních důvodů, a druhé v té době v Srbsku ani učinit nešlo, rozhodl se rezignovat na místo srbského stranického šéfa a stáhnout se na formálně méně významnou, ale v druhé půli 80. let stále důležitější a pro jednání o změnách ústavy i rozhodující funkci předsedy srbského prezidia – srbského prezidenta – a stranické vedení postoupit svému mladšímu a dynamičtějšímu příteli Slobodanu Miloševići.

Milošević se v počátcích své závatné politické kariéry – před rokem 1984 o něm slyšel málokdo, v roce 1986 již byl ústřední postavou srbské politiky – lišil od ostatních politiků své generace snad jedině svým rétorickým stylem – rozhodným, jasným, optimistickým, plným metafor. Přes své relativní mládí se nicméně projevoval jako velmi konzervativní komunista. Již ve funkci bělehradského stranického šéfa měl pověst funkcionáře ostře vystupujícího proti disidentům, liberalizačním tendencím a také nekompromisně odsuzujícího projevy srbského nacionalismu. Bělehradský výbor brzy vyčistil od liberálnější orientovaných osobností a obklopil se skupinou loyálních podobně smýšlejících spolupracovníků. Podobné změny prováděl i v bělehradských médiích. Důležitou roli v jeho mocenském boji měla i jeho manželka Mirjana Markovićová, rigidní komunistka, doktorka a později profesorka sociologie na Přírodovědně-matematické fakultě Bělehradské univerzity, a několik jejích přátel – konzervativních profesorů Bělehradské univerzity. Tato skupina proslula jako tvrdá obráncyně „marxistických“ principů a kultu J. B. Tita, čímž si získala sympatie i některých vedoucích komunistů v jiných jugoslávských republikách a především staré gardy válečných veteránů, znepokojené Gorbačovými reformami a liberálními tendencemi v Jugoslávii, kteří v Miloševićovi spatřovali naději pro obnovu raného komunismu, ztraveného ducha nové doby.¹⁰¹⁸

Miloševićova volba do čela srbských komunistů však nebyla bez problémů. Protivil se jí zejména Dragoslav Marković, který považoval Miloševiče za málo zkušeného a sklonného k unáhleným krokům, nelíbila se mu také jeho snaha o prosazování politických rozhodnutí mimo obvyklé institucionální cesty, ani jeho autoritativnost a sebestřednost.¹⁰¹⁹

předseda ÚV SKJ v posledním roce jeho existence ale projevil bezradnost: nedokázal zabránit nástupu nacionalistických koncepcí jak ve svém Charvátsku, tak také ve Slovinsku, o Srbsku ani nemluvě. První pluralitní volby v Charvátsku v květnu 1990 proto znamenaly konec jeho politické kariéry – byl po nich odvolán z místa charvátského člena jugoslávského prezidia.

1018 NIKOLIĆ, Kosta: *Kako je Slobodan Milošević izabran za vodju srpskih komunista*. Istorija 20. veka, 24 (2006), č. 1, s. 19.

1019 Marković sice byl strýcem Miloševićovy manželky Mirjany Markovićové, jak však sám přiznává, na rozdíl od dalších dětí svého bratra s ní a s Miloševićem kontakty nikdy neudržoval a necítil se tedy také při volbě „příbuzensky vázán“. Viz STAVRIĆ, Ljubiša: *Biti žigosan* (rozhovor s Dragoslavem Markovićem). NIN 2733, 15. května 2003. Bosenský politik Raif Dizdarević, jugoslávský prezident v letech 1988–1989, dokonce tvrdí, že jej před Miloševićem a jeho manželkou varoval i Mirjanin otec Momir Marković! DIZDAREVIĆ, Raif: *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie*, s. 173.

Formálně byl sice Milošević zvolen předsedou předsednictva ÚV SKS na 10. sjezdu SKS, jenž se konal nedlouho před 13. sjezdem SKJ, ve dnech 26.-28. května 1986, designován však byl již na zasedání předsednictva ÚV 24.-25. ledna téhož roku. Velkou roli během jednání předsednictva ÚV přitom sehráli politici z autonomních oblastí, zejména Azem Vllasi a předseda vojvodinských komunistů Boško Krunic, kterým se líbila Miloševićova titovská rozhodnost v boji proti nacionalismu. Tři hlasy z Kosova pak během volby kandidáta na předsedu ÚV poskytl Miloševićovi rozhodující převahu oproti kandidátovi Dragoslava Markoviće Radiši Gačićovi,¹⁰²⁰ tajemníkovi předsednictva ÚV SKS! Miloševićova kandidatura vytvořila v srbském stranickém vedení napjatou atmosféru. Jako jediný kandidát¹⁰²¹ byl zvolen pouze těsnou většinou (z dvacetičlenného předsednictva poměrem 11 : 9¹⁰²²), a to zejména díky Stambolićovu usilovnému přesvědčování. Vlivný bosenský politik a v letech 1988-1989 také předseda prezidia SFRJ Raif Dizdarević ve svých vzpomínkách tvrdí, že Stambolić s pomocí svého strýce Petra a penzionovaného generála a dlouholetého federálního ministra obrany Nikoly Ljubičiće Miloševićovu volbu přímo zmanipuloval.¹⁰²³ Na protest proti Miloševićově kandidatuře podal Marković demisi na všechny své funkce. Samotnou volbu se pokoušel zvrátit ještě na sjezdu SKS, ovšem neúspěšně. V rozhovoru, který měl při té příležitosti s Ivanem Stambolićem, prohlásil, že mu „*historie tuto volbu nikdy neodpustí, a srbský národ nikdy nezapomene, že podporoval Miloševiče, neboť ten jej přivede do zkázy*“. Stambolić později kajícíně přiznával, že by lépe snášel tíhu odpovědnosti za prosazování S. Miloševiče, nebýt epizody s Markovićem.¹⁰²⁴ Marković ovšem nebyl sám, kdo Stambolićovi po volbě nalil ocet do poháru volebního vítězství. Jako dobrý prorok se ukázal i jeho blízký spolupracovník Špiro Galović, jenž Stambolićovi po volbě na adresu nového předsedy řekl: „*Za šest měsíců ti vrazí nůž do zad!*“¹⁰²⁵

Marković byl ovšem jeden z mála příslušníků staré politické gardy, který Miloševiče hned na počátku prohlédl. Většina starých revolucionářů, z nichž mnozí ještě zůstávali ve funkcích, byla Miloševićem nadšena. Připomínal jim doby jejich mládí, kdy byli, podobně jako on, tvrdí, rozhodní, líbila se jim jeho energičnost, břitkost, optimismus, jasné ideologické hranice, které stavěl mezi „naše a jejich, nás a nepřáte-

1020 Radiša Gačić (1938), později (1986-1988) zastával funkci tajemníka předsednictva ÚV SKJ a také funkci federálního ministra zdravotnictví.

1021 Na tom, že bude jediný kandidát, Milošević trval. Viz STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*, s. 141.

1022 NIKOLIĆ, Kosta: *Kako je Slobodan Milošević izabran za vodju srpskih komunista II*. Istorija 20. veka, 24 (2006), č. 2, s. 109.

1023 DIZDAREVIĆ, Raif: *Milošević kritikovao nacionalizam*. Glas javnosti, 10. 11. 1999, rubrika Feljton.

1024 STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*, s. 147-149.

1025 Tamtéž, s. 202.

le, dobré a špatné“. S volbou bylo spokojeno i kosovské vedení. Ještě před sjezdem si je nový předseda srbských komunistů získal projevem na plénu bělehradské stranické konference, kde se důrazně ohradil proti zneužívání kosovských problémů ze strany nacionalistické inteligence: „*Vystěhovávání Srbů a Černohorců pod nátlakem a nedůslednost v řešení tohoto problému dospěly až tam, že nacionalistické výpady začali tolerovat i lidé, kteří nikdy nebyli nacionalisty. Hrubost nacionalistických prohlášení a pokusy zneužít složitou politickou situaci na Kosovu odhalily pravou tvář a úmysly hrstky nacionalistů, jejichž cílem je vyvolat nepokoje. Pokusy skupiny bělehradských nacionalistů využít pochodu občanů z Kosova Polje do Bělehradu ke svým cílům přesvědčivě prokázaly, že jim ve skutečnosti o tyto lidi nejde a že ani nechtějí, aby se problémy řešily, ale naopak, aby došlo k jejich vyhrocení...*“¹⁰²⁶

Změna v čele SKS měla posílit Stambolićovo postavení, tím spíše, že z praktické politiky odešel protestující Dragoljub Marković. Stambolić, opouštěje místo srbského stranického šéfa, měl mocenskou síť – média, místní stranické výbory, státní instituce – pevně pod svou kontrolou, předpokládalo se tedy, že Milošević bude i nadále na Stambolićovi závisely. Navíc samotný Stambolić byl přesvědčen o tom, že státní funkce, na niž se chystal, bude v době bojů o ústavní reformy význačnější než funkce stranická, spoutaná navíc komunistickým principem demokratického centralismu.¹⁰²⁷ Současníkům se zdálo, že po pádu Aleksandra Rankoviće se v Srbsku opět objevil někdo, kdo má v rukou absolutní moc. Vypadalo to tak, že na pomyslné mocenské pyramidě zůstal Ivan Stambolić bez konkurence.¹⁰²⁸ Stal se však pravý opak.

¹⁰²⁶ *Jedinstvo u krizi je teže ostvarljivo ali je potrebnije.* Politika, 24. dubna 1986, s. 5-6. Citováno podle NIKOLIĆ, K.: *Kako je Slobodan Milošević izabran za vodju srpskih komunista II*, s. 119.

¹⁰²⁷ JOVIĆ, D.: *Jugoslavija - država koje je odumrla. Uspon kriza i pad četvrte Jugoslavije*, s. 360.

¹⁰²⁸ NIKOLIĆ, K.: *Kako je Slobodan Milošević izabran za vodju srpskih komunista II*, s. 117.